

УДК 130.02

Прилуцька А. Є.

СОЦІОДИНАМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-КУЛЬТУРНОГО ЛАНДШАФТУ СУЧАСНОГО МІСТА

У статті досліджено соціодинамічні детермінанти формування художньо-культурного ландшафту сучасного міста, визначено місце і роль міського художнього середовища в системі феноменологічних підструктур сучасної художньої культури, проаналізовано аксіокореляцію геополітичних та історико-генетичних факторів розвитку міста із загальнохудожніми та загальноглобалізаційними процесами.

Ключові слова: *художня культура, аксіологія міста, художньо-культурний ландшафт, соціодинамічні детермінанти, система.*

В статье исследуются социодинамические детерминанты формирования художественно-культурного ландшафта современного города, определяется место и роль городской художественной среды в системе феноменологических подструктур современной художественной культуры, анализируется аксиокорреляция геополитических и историко-генетических факторов развития города с общехудожественными и глобализационными процессами.

Ключевые слова: *художественная культура, аксиология города, художественно-культурный ландшафт, социодинамических детерминанты, система.*

The article investigates the determinants of formation socio-dynamic art- cultural landscape of the modern city, the place and role of urban art environment in the phenomenological substructures of contemporary art culture, analyzed axio-correlations geopolitical, historical-genetic factors in the development of artistic and globalization processes.

The keywords: *art culture, axiology of the city, art-cultural landscape, socio-dynamic determinants, system.*

Актуальність. Глобальні зміни в сучасному суспільстві: екологічна, економічна, морально-ціннісна кризи, повсюдне впровадження новітніх інформаційних технологій, формування нових соціальних зв'язків і норм функціонування суб'єктів історичної дії, поява потреб в інших художньо-естетичних формах інтеграції та взаємодії між культурами, субкультурами, групами, етносами – актуалізували наукові дослідження соціально-художніх процесів у рамках сучасних міських культур.

Сучасна загальнокультурна ситуація, зумовлена синтезом досить складних, часто різновекторних процесів, формує аксіосферу окремого міста, його художньої культури як частини культурного ландшафту. Саме художнє середовище міста є унікальним у своїй оперативності та адекватності індикатором соціально-ціннісних трансформацій суспільства. Тому виявлення та дослідження основних

соціодинамічних детермінант формування художньо-культурного ландшафту сучасного міста сьогодні стає особливо важливим.

Ступінь розробленості проблеми. На перетині філософії й урбаністики, мистецтвознавства і соціології, культурології і комунікативістики надзвичайно гостро стоїть проблема дослідження структури й специфіки сучасної художньої культури взагалі та художньо-культурного ландшафту міста зокрема. Множинність і багатовекторність сучасних досліджень є індикатором значущості та активного наукового інтересу до процесів формування художнього простору сучасних міст, які багато в чому визначають загальні культурцивілізаційні тенденції.

Так, Ю. В. Перов розглядає художнє життя суспільства як об'єкт соціології мистецтва [5]. Комунікативні функції мистецтва в контексті соціального функціонування художньої культури виділяє М. Хренов [9]. Вплив урбанізації на формування соціокультурного простору та сучасну художню культуру досліджують О. О. Пелипенко і І. Г. Яковенко [4]; А. С. Ахієзер на основі багаторічних досліджень історичного розвитку виявляє діалогічний характер соціального розвитку художньої культури міста [1]. На окремих чинниках історичного становлення феномену міської культури та художньої рефлексії як частини цієї культури робить акцент російський учений М. Ю. Семенов [6, с. 61–65].

Розвиток художньої культури особистості з позицій кореляцій культурологічних моделей художньої культури суспільства і художньо-естетичних пріоритетів сучасної людини відображені в дослідженнях Є. Ю. Єжової; система соціального відтворення в координатах художньої культури, ключові ідеї концепції розрізнення системи й життєвого світу та перспективи дослідження художньої культури розглядає М. Маніковська [3]. Питанням дослідження художньої культури в структурі життєвого світу, потенціалу соціального конструювання реальності у форматі художньої рефлексії, специфіки соціально-художньої організації підтримки універсуму присвячені роботи П. Бергера, Т. Лукмана, А. Климовича [2; 5].

Однак на сьогодні єдиної точки зору і єдиного наукового підходу у визначенні соціодинамічних детермінант формування художньо-культурного ландшафту сучасного міста в системі соціогуманітарного знання немає.

Тому **метою статті** є виявлення соціодинамічних детермінант формування художньо-культурного ландшафту сучасного міста, визначення його місця і ролі в системі феноменологічних підструктур сучасної художньої культури й проведення цілісного аналізу художньої культури сучасного міста в зіставленні із загальнохудожніми та соціокультурними процесами.

Досліджуючи формування художньо-культурного ландшафту сучасного міста, доцільним вважаємо виявлення тих основних смислових векторів, які є визначальними для функціонування реальних форм морально-естетичних

рефлексій і всієї соціально-художньої діяльності в найширшому розумінні саме на межі ХХ–ХХІ століть. Це, по-перше, визначення та вибір основних соціально-культурних диференціалів міста в контексті не тільки геополітичних, а й насамперед етно- і ментально-культурних координат.

По-друге, проблемним є саме визначення художньої культури міста як поняття в системі соціогуманітарного знання. На сьогодні немає єдиного розуміння цього соціокультурного феномену в дискурсі гуманітаристики.

По-третє, не можна не враховувати впливу сучасних інформаційних технологій на формування міського простору. Очевидно, що сфера художньо-рефлексивних практик сучасного мегаполісу є однією з найбільш медіатизованих сфер художньої діяльності. Естетизація різними засобами художньої виразності охоплює всі сфери життєдіяльності людини, формує особливе культурне, мовне та інформаційне середовище, у якому художній образ міста оживає в обсягах, кольорі, зображеннях, звуках, ритміці. Причому все це відбувається постійно й одночасно не тільки на площах і вулицях, а й у музеях, галереях, стадіонах, театрах, концертних залах, в ефірі численних телеканалів і радіостанцій, на різних інтернет-сайтах, порталах.

Однак наразі справжній смисл різноманітних художніх явищ та метахудожніх практик, що функціонують у просторі міської культури, може бути зрозумілий й оцінений у всій глибині їхніх смислів лише виходячи з тих культурних реалій конкретного регіону, які формують на рівні базових цінностей палітру художніх практик в геоісторичному та етноментальному просторі окремого регіону.

Для дефінування художнього простору міста як соціокультурного феномену розглянемо сформовані дослідні традиції, що вже виправдали себе в контексті концептуалізації соціохудожніх процесів.

Отже, на рівні традиційно енциклопедичних трактувань художня культура розглядається як «...спеціалізована сфера культури, що функціонально вирішує завдання інтелект-чуттєвого відображення буття в художніх образах, а також різних аспектів забезпечення цієї діяльності» [8].

Одним із підходів, що дозволяє вибудувати адекватний, коректний алгоритм дослідження багаторівневості художніх і метахудожніх практик сучасного міста, є концепція цілісності та системності художньої культури М. Кагана. Саме його поділ понять «система» і «структура» в екстраполяції на соціально-мистецькі процеси в контексті міської культури уможлиблює вивчення художньо-культурного ландшафту сучасного міста як системи. М. Каган вказує на відмінність понять «система» і «структура», оскільки «останнє позначає лише один аспект системи, причому у систем, які розвиваються, структурою є не тільки співвідношення елементів, що утворюють систему й розглядаються в просторовому вимірі, а й хроноструктура, тобто закономірна побудова самого процесу руху, зміни, розвитку системи...» [4].

З позиції розгляду культури справедливою є теза про те, що її художньо-

образна складова «є не простим співіснуванням різних автономних і незалежних один від одного явищ – видів, жанрів, родів мистецтва, але якоюсь системною цілісністю, що самоорганізувалася в ході розвитку, і що рухається вона в історії культури не з волі випадку або сваволі геніальних художників, але за якимись загальними для культури і специфічними для художньої культури законами» [4].

Тому сучасні цивілізаційні, системні визначення художньої культури тісно пов'язані з поняттям міського культурного середовища. Це обумовлено необхідністю знаходження оптимальних способів організації та управління навколишнім середовищем міста, до складу якої входить і художньо-естетичне оточення та соціально-художні комунікації людини.

Окремо слід зупинитися на соціокультурних умовах, у яких сьогодні формується художня культура. Так, у рамках значного поширення логоцентризму і європоцентризму, активного поширення норм, цінностей, традицій етосу, форм і способів художньої рефлексії Старого Світу та Америки в сучасній Україні практично нівелюються специфічні національно-культурні відмінності, що визначають приналежність або жорстку прив'язку того чи іншого феномену художньої діяльності (театр, архітектурна форма, опера, симфонічна музика та ін.) до традиційної національно-художньої лексики.

Сьогодні більшість форм, видів художніх практик у логіці регіональної культури, починаючи від самого терміна і закінчуючи специфікою художньої лексики, є похідними від європейських культурних підстав. Ці та інші явища європейської культури, роблячи вплив на формування системи художніх цінностей окремого регіону, у свою чергу наповнюються і збагачуються новими смислами й лексикою традицій художньо-образної рефлексії народів або етнічних групи, які населяють цей регіон.

Слід зазначити, що художнє життя сучасного полісу невіддільна від єдиного всесвітнього художнього процесу і від морально-естетичних традицій європейської цивілізації. У зв'язку з цим і всі ціннісно-естетичні трансформації відображаються на палітрі художніх практик міста.

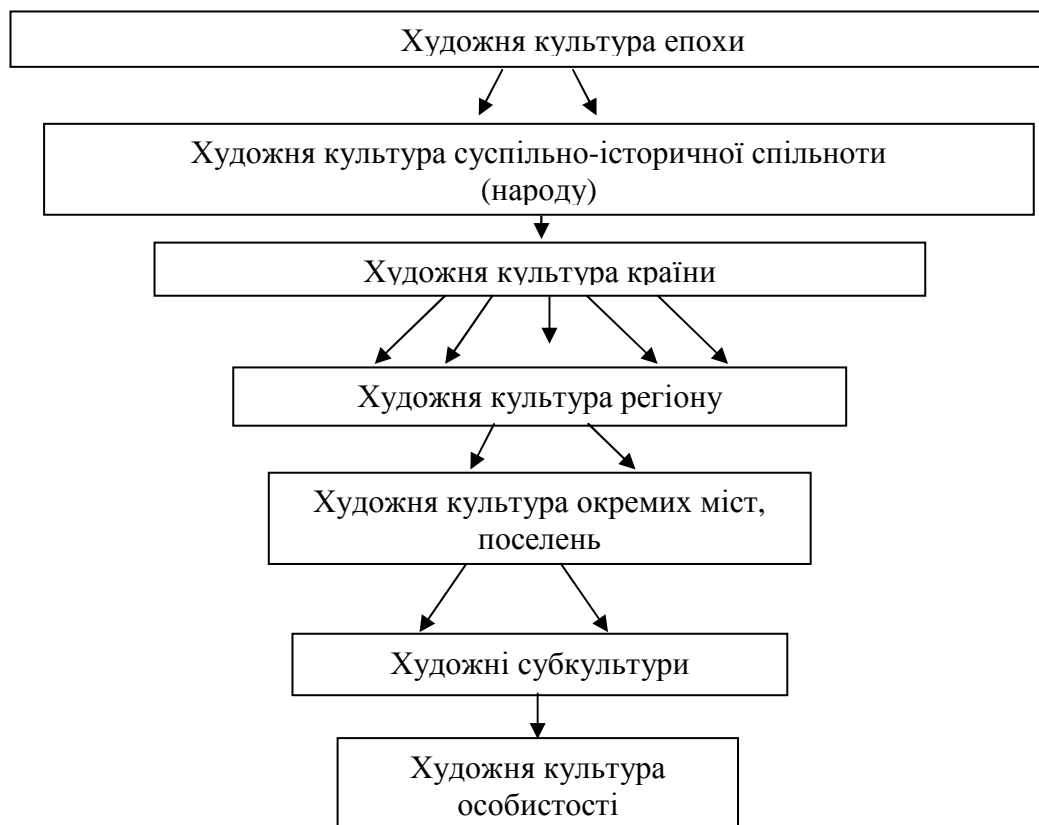
Саме тому компаративістський підхід відносно міських соціально-мистецьких процесів достатньо не фіксує і не пояснює, чому один стиль життя міста змінює інший, чому змінюється сам образ міста. Саме тут закінчується сфера мистецтвознавства і починається область безпосередньо культур-філософських трактувань культуротворення художнього ландшафту міста.

Дійсно, саме трансформація сфери суспільної свідомості під впливом безлічі факторів, безпосередньо не пов'язаних, здавалося б, із мистецтвом (архітектурою, живописом, музикою), ведуть до зміни всієї аксіосфери сучасної людини, відбувається переоцінка цінностей і, відповідно, актуалізація нових смислових лакун у художньо-рефлексивному просторі. Так формується новий морально-естетичний ідеал певної історичної епохи.

Нині, на межі двох тисячоліть, відбуваються складні процеси формування

нового художньо-естетичного ідеалу суспільства, нових критеріїв художньої цінності, нових форм і стилів. Для з'ясування специфіки формування художньо-культурного ландшафту полісу, виділення художнього життя сучасного міста в ряді типологічно інших семантичних параметрів пропонується кількісно-ієрархічна схема феноменологічних підструктур художньої культури.

Ієрархія феноменологічних підструктур художньої культури

При дослідженні взаємоспіввіднесення та взаємовизначення основних феноменологічних підструктур художньої культури за основу був узятий принцип інтеграції порівняльно-історичного аналізу й соціально-диференціальної стратифікації поширення та функціонування різноманітних художніх структур. Навіть у цьому схематично-спрощеному варіанті проявляється поліструктурність феномену «художня культура».

Розглянемо більш докладно кожен з підструктур.

Отже, *художня культура народу* включає в себе закріплені у художньо-естетичних формах, традиціях образності, семантики історико-сакральний і ментально-духовний досвід народу або етносу. Нині в результаті потужних міграційних процесів ареал поширення художньої культури народу часто не збігається з офіційними кордонами держав, провінцій, округів і т. д. Так, прояви власне української естетики ми відзначаємо не лише в Україні, а й за її межами. Художні традиції українських діаспор, компактне поселення переселенців, а також

міжнародні мистецькі зв'язки сьогодні досить відчутно впливають на художнє життя Росії, Канади, Австралії, Німеччини, Ізраїлю тощо.

Наступним смисловим рівнем в ієрархії феноменологічних структур доцільно виділити *художню культуру країни*. Вона локалізована геополітично (межі держави, політичний устрій, ідеологія, економіка) і містить в собі широкий спектр етнонаціональних та жанрово-стилістичних форм і способів художньої репрезентації в просторі історико-культурних і соціально-політичних пріоритетів конкретної держави. Так, традиції української державності вплинули не тільки на формування морально-естетичного ідеалу сучасного українського соціуму, системи художньої образності (на вибір, наприклад, державної символіки, геральдики), а й, що набагато більш значуще, на всю систему організації художньо-рефлексивної діяльності в нашій країні та на акцентування інтравертивних векторів у конфігурації регіональної художньої культури.

Художня культура регіону є важливим корелятом відносно виходу на визначення феномену художньої культури міста. Як зазначалося вище, на сьогодні єдиної точки зору і єдиного наукового визначення цього соціально-культурного феномену в системі соціогуманітарного знання немає.

Це, на наш погляд, обумовлено гостротою проблеми не тільки геополітичного та етнонаціонального, а й екзистенціального самовизначення сучасної людини. «Хто я? Де мої витoki? У яких формах я найбільш гармонійно й повно реалізую себе в навколишньому світі?» – на ці складні онтологічні питання найбільш адекватну відповідь дають художньо-рефлексивні практики, оскільки саме художньо-образне відображення (як першооснова та квінтесенція всієї культури і як найбільш органічний для людини, найприродніший спосіб матеріально-духовного освоєння навколишньої дійсності) акумулює в собі і форми духовно-практичної діяльності, і гармонійний синтез раціонально-інтуїтивного осягнення світу на рівні сучасних соціально-особистісних колізій людини.

У цьому розумінні художня культура регіону є геохудожньою цілісністю екстравертивного типу. Вона об'єднує різні етнонаціональні та соціоментальні традиції груп, які населяють конкретний регіон за принципом етнотериторіальної спільності.

На підставі вищесказаного базовими підставами формування художньої культури регіону можна вважати: по-перше, геополітичний та історико-генетичний фактор становлення регіональної культури; по-друге, етноментальні та національно-культурні установки художньо-естетичних запитів груп, що населяють регіон.

Художня культура міста (поселення) обумовлена цілим рядом факторів конституювання цього виду людського співжиття насамперед соціокультурного порядку. У сучасній ситуації діалогу культур й активних інтеграційних процесів на всіх рівнях буття міста (політика, релігія, культура, наука, муніципальний менеджмент і т. д.) художня культура міста – це локалізована хронотопом полісу

єдина, цілісна, багаторівнева динамічна художньо-естетична структура, що корелює із системою ментально-муніципальних традицій з організації різноманітних видів художньо-рефлексивної діяльності в соціально-культурному просторі сучасного міста.

У цьому контексті, наприклад, сучасна культура Харкова межі ХХ–ХХІ століть може розглядатися як система специфічних детермінацій геополітичних та історико-генетичних факторів заселення та розвитку Харкова (результатом названих процесів став вплив на культурний ландшафт Харкова фактору етноконтактування), фактору полісності в контексті парадигм сучасної урбаністики, впливу масової культури на ціннісно-ментальну структуру художнього простору і загальноглобалізаційних процесів у формуванні художнього ландшафту міста.

До *художньої культури окремих соціальних груп* можна віднести систему так званих субкультурних художньо-рефлексивних практик, які відповідають морально-естетичним запитам певних частин і груп населення сучасного міста. Слід зазначити, що сам принцип диференціації частин мешканців може бути різним: за видами мистецтв (архітектура, музика, скульптура, театр тощо), за віковими градаціями (дитяча, студентська творчість), за динамічними характеристиками (статичність, процесність явищ), соціальними (графіті чи елітарність авангардного живопису, інтелектуальний джаз чи пісні «окраїн», архітектура «хрущовок» і т. п.) або ступенем професіоналізму (професіонали, аматори), за інституційним пріоритетом тощо.

Художня культура особистості – це рівень художньої свідомості жителя конкретного міста (поселення). У цьому контексті вона – своєрідна мікрорівнева структура морально-естетичного порядку; складна індивідуально-естетична система соціально-мистецької компетенції людини, яка базується на творчому художньо-діяльнісному соціальному досвіді. Саме він і служить внутрішнім регулятором для вироблення людиною власної художньо-ціннісної орієнтації в сучасній соціокультурній ситуації. Як зазначає російський дослідник сучасної аксіосфери Е. Єжова, розвиток художньої культури особистості, пов'язаний насамперед із національно-ціннісним усвідомленням нею навколишньої дійсності, відображає прагнення індивіда до постійного плекання власної потреби, що створює, у свою чергу, нові можливості для більш глибокого осягнення загальнолюдських цінностей культури.

Запропонована схема ієрархії феноменологічних підструктур художньої культури демонструє, що художній ландшафт сучасного міста – це динамічний культурний феномен, результат взаємодії безлічі соціальних інституцій як на адміністративно-управлінському, історико-географічному, так і на ментально-ціннісному рівнях. Формування художньої культури міста як певної семантико-семіотичної цілісності фактів, явищ, подій, рефлексій невіддільне від світового загальнохудожнього процесу та глобалізаційних змін, з одного боку, а з іншого –

зумовлене соціально-ціннісними пріоритетами людей, що населяють місто, їхніми етнонаціональними традиціями, звичками, що склалися, рівнем освіти, соціальним і професійним статусом.

Висновки. Таким чином, у результаті дослідження з'ясовано, що художньо-культурний ландшафт сучасного міста визначається специфікою взаємодії феноменологічних підструктур художньої культури суспільства. Його формування детерміновано аксіокореляцією геополітичних та історико-генетичних факторів заселення та розвитку міста як полікультурного соціального простору, фактором полісності в контексті парадигм сучасної урбаністики, а також впливом масової культури та загальноглобалізаційних процесів.

Перспективами подальших досліджень може бути визначення ролі, значення та специфіки впливу дигітальних художньо-рефлексивних практик в соціокультурному середовищі міст на трансформацію ментально-ціннісних пріоритетів сучасної людини.

Література:

1. Ахиезер А. С. Город и диалог. Культурный диалог города во времени и пространстве исторического развития / А. Ахиезер. – М. : Мир культуры, 1996. – С. 28.
2. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.
3. Ежова Е. Развитие художественной культуры личности в поликультурном образовательном пространстве / Е. Ежова // Вестник Московского университета. Сер. 6. Культурология. – 2011. – № 4. – С. 78.
4. Каган М. С. Філософія культури / М. С. Каган. – СПб., 1996. – С. 24–25.
5. Пелипенко А. А. Город в пространстве культуры и в процессе урбанизации: методологические аспекты. Урбанизация в формировании социокультурного пространства / А. А. Пелипенко, И. Г. Яковенко. – М. : Наука, 1999. – С. 230.
6. Перов Ю. В. Художественная жизнь общества как объект социологии искусства / Ю. Перов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1980.
7. Семенов М. Ю. Проблема исторического исследования феномена городской культуры (теоретические аспекты) // М. Ю. Семенов // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия : История. Политология. Экономика. Информатика. – Т. 56. – № 9. – Белгород : Изд-во БГУ, 2009.
8. Фліер А. Культурологія. XX століття : енциклопедія / А. Фліер. – М. : Наука, 1998.
9. Хренов Н. Современная городская культура и коммуникативные функции искусства / Н. Хренов // Вопросы социального функционирования художественной культуры. – М., 1984. – С. 141.